

MATERIALLARNI BAHOLASH VA ULARNI HISOBGA OLISHNING VAZIFALARI

Turg'unov Tursunboy Sobirovich

Ilmiy rahbar: Andijon davlat texnika institute "Buxgalteriya hisobi" kafedrası o'qituvchisi

Eshonqulov Jo'rabek Ne'matillayevich

Andijon davlat texnika institute "Buxgalteriya hisobi va audit" yo'nalishi 4-kurs talabasi

Materiallar korxonada faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. Ular xom ashyo, yarim tayyor mahsulotlar, ehtiyot qismlar, yoqilg'i va boshqa moddiy resurslarni o'z ichiga oladi. Materiallarni to'g'ri baholash va hisobga olish korxonaning moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ushbu jarayonni ilmiy asosda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Materiallarni baholash - bu ularning qiymatini aniqlash jarayonidir. Amaliyotda materiallar boshlang'ich qiymati bo'yicha hisobga olinadi, ya'ni ularni sotib olishga sarflangan barcha xarajatlar (transport, yuklash-tushirish, bojxona to'lovlari va boshqalar) umumlashtiriladi [1]. Bu yondashuv materiallarning haqiqiy tannarxini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, materiallar harakatini hisobga olishda turli baholash usullari qo'llaniladi. Eng keng tarqalgan usullardan biri FIFO (first in, first out) bo'lib, bunda birinchi kelgan materiallar birinchi bo'lib ishlab chiqarishga chiqariladi. Bu usul inflyatsiya sharoitida realroq natija beradi. Shuningdek, o'rtacha tortilgan qiymat usuli ham mavjud bo'lib, u materiallarning o'rtacha qiymatini aniqlash orqali hisob yuritishni soddalashtiradi. Materiallarni hisobga olishning asosiy vazifalaridan biri - ularning harakati ustidan doimiy nazoratni ta'minlashdir. Bu nazorat materiallarning kirimi, chiqimi va qoldiqlarini aniq aks ettirish orqali amalga oshiriladi. Har bir operatsiya hujjatlar bilan tasdiqlanishi zarur [2]. Masalan, materiallar omborga qabul qilinganda kirim orderlari rasmiylashtiriladi, ishlab chiqarishga berilganda esa chiqim hujjatlari tuziladi. Bu esa moddiy javobgar shaxslar faoliyatini nazorat qilish imkonini beradi. Yana bir muhim vazifa - materiallardan samarali foydalanishni ta'minlashdir. Bu borada me'yorlash tizimi katta ahamiyatga ega. Ya'ni har bir mahsulot ishlab chiqarish uchun qancha material sarflanishi oldindan belgilanadi. Amaldagi sarf me'yorlari bilan haqiqiy sarf o'rtasidagi farq tahlil qilinadi. Agar ortiqcha sarf aniqlansa, uning sabablari o'rganilib, tegishli choralar ko'riladi. Bu esa korxonada xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi.

Materiallarni hisobga olishda ularni inventarizatsiya qilish ham muhim o'rin tutadi. Inventarizatsiya - bu omborlarda mavjud materiallarning haqiqiy miqdorini aniqlash va ularni buxgalteriya hisobidagi ma'lumotlar bilan solishtirish jarayonidir. Bu jarayon orqali kamomad yoki ortiqcha qoldiqlar aniqlanadi. Aniqlangan tafovutlar tegishli tartibda rasmiylashtiriladi va hisobda aks ettiriladi. Bu esa moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi. Materiallarni baholash va hisobga olishning yana bir vazifasi - moliyaviy hisobotlarda ishonchli ma'lumotlarni taqdim etishdir [3]. Korxonaning balansida materiallar muhim aktiv sifatida aks ettiriladi. Ularning noto'g'ri baholanishi foyda

miqdorining noto'g'ri aniqlanishiga olib kelishi mumkin. Masalan, materiallar qiymati sun'iy ravishda oshirilsa, korxonaning foydasi kamayib ko'rinadi, aksincha baho past ko'rsatilsa, foyda ortib ketadi. Shu sababli baholash jarayonida aniqlik va xolislik muhim hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda materiallarni hisobga olish jarayonida axborot texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Maxsus dasturiy ta'minotlar yordamida materiallar harakati real vaqt rejimida kuzatiladi, hisobotlar avtomatik shakllantiriladi va inson omili bilan bog'liq xatoliklar kamaytiriladi. Bu esa boshqaruv qarorlarini tez va aniq qabul qilish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli tizimlar orqali ombor zaxiralari darajasi doimiy monitoring qilinadi va ortiqcha yoki yetishmovchilik holatlarining oldi olinadi. Materiallarni hisobga olish tizimida ichki nazorat tizimi ham muhim o'rin tutadi. Bu tizim moddiy resurslarning talon-toroj qilinishining oldini olish, noqonuniy operatsiyalarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan. Ichki audit xizmatlari tomonidan o'tkaziladigan tekshiruvlar materiallar bilan bog'liq operatsiyalarning qonuniyligini ta'minlaydi. Materiallar har qanday ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyatining asosiy resurslaridan biri hisoblanadi. Ular korxonaga mahsulot ishlab chiqarishi yoki xizmat ko'rsatish jarayonida bevosita ishtirok etadi. Shu sababli materiallarni to'g'ri baholash va ularni aniq hisobga olish korxonaga boshqaruv va moliyaviy barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Avvalo, materiallarni baholashning ahamiyati shundaki, u korxonaga aktivlarining haqiqiy qiymatini aniqlash imkonini beradi. Agar materiallar noto'g'ri baholansa, bu korxonaning umumiy moliyaviy holatini noto'g'ri aks ettirishga olib keladi. Masalan, materiallar qiymati oshirib ko'rsatilsa, aktivlar sun'iy ravishda ko'payadi, aksincha past baholansa, korxonaga resurslari yetarli darajada baholanmaydi. Bu esa investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun noto'g'ri xulosalarga sabab bo'lishi mumkin. Materiallarni hisobga olishning zarurligi esa ularning harakatini doimiy nazorat qilish bilan bog'liq [4]. Korxonaga kirib kelayotgan va undan chiqayotgan barcha materiallar aniq hujjatlashtirilishi kerak. Bu nafaqat moddiy resurslarning saqlanishini ta'minlaydi, balki ularning samarali ishlatilishini ham nazorat qilish imkonini beradi. Hisob tizimi orqali ortiqcha sarf, yo'qotish yoki kamomad holatlari o'z vaqtida aniqlanadi va bartaraf etiladi.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida materiallarni boshqarish strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, global ta'minot zanjirlari (supply chain) murakkablashib borayotgan bir paytda, materiallar zaxirasini optimal darajada ushlab turish muhimdir. Ortiqcha zaxira mablag'larning aylanmadan chiqib ketishiga olib kelsa, yetishmovchilik ishlab chiqarish jarayonining to'xtab qolishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois materiallarni to'g'ri hisobga olish va baholash orqali optimal balansni saqlash mumkin.

Materiallarni hisobga olishning yana bir muhim jihati - bu xarajatlarni boshqarishdir. Korxonaga xarajatlarning katta qismi aynan materiallar bilan bog'liq bo'ladi. To'g'ri hisob yuritish orqali qaysi turdagi materiallar ko'proq sarflanayotgani, qayerda tejamkorlik qilish mumkinligi aniqlanadi. Bu esa ishlab chiqarish tannarxini kamaytirishga va foydani oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, materiallarni baholash va hisobga olish soliq hisoboti uchun ham zarurdir. Davlat organlariga taqdim etiladigan moliyaviy hisobotlarda materiallar to'g'ri aks ettirilishi shart. Aks holda, noto'g'ri hisob-kitoblar jarimalar va

boshqa huquqiy muammolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli bu jarayon qonunchilik talablariga muvofiq ravishda amalga oshirilishi lozim.

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi materiallarni hisobga olish tizimini yanada takomillashtirdi. Zamonaviy dasturlar yordamida materiallar harakati real vaqt rejimida kuzatiladi, avtomatik hisob-kitoblar amalga oshiriladi va inson omili bilan bog'liq xatoliklar kamayadi. Bu esa boshqaruv samaradorligini oshiradi va tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, materiallarni baholash va ularni hisobga olish korxonada faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, u ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va moliyaviy natijalarni to'g'ri aks ettirishda muhim ahamiyatga ega. To'g'ri tashkil etilgan hisob tizimi korxonaga o'z resurslaridan oqilona foydalanish, raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dusmurov R.D.. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – T.: “Fan va texnologiya”, 2013. – 476 bet.
2. Ionescu L., Toma M., Founanou M. Applied Analysis of the Impact of Inventory Valuation Methods on the Financial Situation and Financial Performance // Valahian Journal of Economic Studies. – 2018. – Vol. 9(1). – P. 67–76.
3. Teplická K., Seňová A. Inventory Valuation Methods and Their Impact on the Company's Profit Generation // Acta Logistica. – 2020. – Vol. 7(3). – P. 201–207.
4. Jo'rayev N., Abduvaxidov F., Sotivoldiyeva D. Moliyaviy va boshqaruv hisobi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya” nashriyoti, 2012 y. – 481 bet.